

دوفصلنامه‌ی پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب

دوره چهارم، شماره دوم، زمستان ۱۴۰۱

تحلیل محتوای کتاب «عربی زبان قرآن پایه هفتم، متوسطه اول» از منظر میزان انطباق تمارین کتاب با برنامه درسی و رویکرد ارتباطی آموزش زبان (مورد پژوهشی: مجموع تمارین کتاب)

*مهسا زلالی^۱اسحاق رحمانی^۲

چکیده

بنیاد ارتباط انسان با دیگران بر اساس زبان است. آموزش زبان در مدارس بستر مناسبی جهت تقویت مهارت‌های چهارگانه زبانی و توانش ارتباطی است. علاوه بر اینکه برنامه درسی ملی، طراحی، تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی در سطوح ملی تا محلی را عهده‌دار است تا مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، مفاهیم آموزشی را به دانش‌آموزان در سطوح مختلف منتقل کند. رویکرد راهنمای برنامه درسی عربی پرورش مهارت‌های زبانی به‌منظور تقویت فهم متون دینی بیان شده است. در این پژوهش با روش تحلیل محتوای کتاب «عربی زبان قرآن» پایه هفتم در سطح تمارین میزان انطباق آن را از یکسو با اهداف برنامه درسی عربی و از سوی دیگر با معیارهای رویکرد ارتباطی ارزیابی شده است. یافته‌ها حاکی از آن است اهداف تمارین منحصر به تقویت ترجمه، قواعد، واژه‌شناسی، درک مطلب و پرسش و پاسخ‌های کوتاه شده است. در مجموع ۳۴٪ ترجمه، ۲۲٪ قواعد، ۱۸٪ واژه‌شناسی، ۱۴٪ درک مطلب و ۱۲٪ پرسش و پاسخ‌های کوتاه بدون بافت هستند. در نتیجه تمارین کتاب «عربی زبان قرآن» پایه هفتم همسو با برنامه درسی ملی طراحی شده و مجموع ۵۰ تمرین کتاب نتوانسته معیارهای رویکرد ارتباطی جهت تقویت توانش ارتباطی و مهارت‌های چهارگانه زبانی را پوشش دهد.

واژگان کلیدی: عربی زبان قرآن، تحلیل محتوا، برنامه‌ی درسی، رویکرد ارتباطی

^۱ کارشناسی ارشد، دبیرستان شکراله فرقدانی، اصفهان، اصفهان، ایران، mahsazolali77@gmail.com

^۲ دکترای تخصصی، دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شیراز،

esrahmani@yahoo.com

تاریخ ارسال ۱۴۰۱/۱۱/۱۵ تاریخ پذیرش ۱۴۰۱/۱۲/۱۳

مقدمه

برنامه‌ریزان آموزشی طی سه دهه گذشته توجه خاصی به این پرسش داشته‌اند که چه چیزی باید در مدارس تدریس شود. به‌ویژه در جست‌وجوی پاسخ‌های مناسبی برای پرسش‌هایی از این قبیل بوده‌اند: چه مباحث و موضوع‌هایی در درس مختلف باید تدریس شود؟ (لوی، ۱۹۲۳: ۲۸) در فراگرد برنامه‌ریزی درسی اولین تصمیماتی که باید اتخاذ شود مربوط است به: تعیین هدف‌های برنامه - انتخاب محتوای مورد فراگیری - و انتخاب راهبردهای یاددهی-یادگیری مناسب. (لوی، ۱۹۲۳: ۳۵) در بسیاری از کشورها، مراکز یا مؤسسات متعددی، مسئول تهیه برنامه درسی مدارس هستند. در برخی دیگر موسسه واحدی این وظیفه را برای تمام سطوح به عهده دارد. در کشور ما نیز «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» به‌مثابه قانون اساسی برای تحولات همه‌جانبه و درازمدت به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی آموزش و پرورش رسیده و در دستور کار وزارت آموزش و پرورش قرار گرفته است. حوزه یادگیری عربی شامل حوزه محتوایی آموزش عربی است و حد نهایی یادگیری در این درس در برنامه درسی ملی به شرح زیر است:

آشنایی با زبان عربی و مشخصاً مهارت‌های چهارگانه زبانی یعنی خواندن، گوش کردن، نوشتن و سخن گفتن در این حوزه به میزانی است که دانش‌آموز را در درک معنای آیات قرآن کریم، کلام معصومین و متون دینی و فرهنگ اسلامی کمک کند و در تقویت زبان فارسی او مؤثر باشد. (برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰: ۲۳)

کتاب‌های آموزش زبان در طول یک قرن گذشته و کتاب‌های درسی عربی در دهه‌های اخیر دستخوش تغییرات زیادی بوده‌اند. با توجه به تأکید برنامه درسی ملی و برنامه درسی عربی بر تلفیق مهارت‌های چهارگانه زبانی که از اصول نوین آموزشی و رویکرد ارتباطی نیز هست، مقاله حاضر با روش توصیفی-تحلیلی، ضمن بررسی و ارزیابی تمارین کتاب عربی قرآن، پایه هفتم دوره اول متوسطه به دنبال پاسخگویی به این پرسش‌هاست:

- کتاب عربی زبان قرآن پایه هفتم چه میزان توانسته با توجه به اهداف برنامه درسی ملی، رویکرد ارتباطی را نیز شامل شود؟

- بر اساس رویکرد ارتباطی، نقاط قوت و ضعف تمارین کتاب مذکور چیست؟

پیشینه

در سال‌های اخیر با تصویب سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی و راهنمای برنامه درسی عربی که نقشه راه برای تألیف کتب درسی عربی است، شاهد تغییرات زیرساختی بوده‌ایم و همین امر موجب شده پژوهش‌های زیادی در رابطه با بررسی، نقد و تحلیل کتب عربی زبان قرآن، متوسطه اول و دوم انجام گیرد. از جمله این پژوهش‌ها:

زندوکیلی، محمدتقی و همکاران (۱۳۹۶)، پژوهش تحلیلی دیگری که با هدف ارزیابی میزان موفقیت بخش متون عربی متوسطه دوره اول (در پایه‌های هفتم - هشتم - نهم) کوشیده است از دیدگاه دبیران و دانش‌آموزان با توجه به جنسیت و پایه، تأثیر متون را در آموزش زبان عربی بر اساس اهداف ذکر شده در این بخش از طریق داده‌های نظرسنجی، بررسی کند. روش پژوهش پیمایشی و ابزار پرسشنامه‌ها بوده است. همچنین جامعه آماری پژوهش ۴۸۰ دانش‌آموز (۲۴۰ دانش‌آموز دختر ۲۴۰ دانش‌آموز پسر) و ۷۰ دبیر از ۲۰ مدرسه متوسطه دوره اول دخترانه و پسرانه شهرستان زاهدان در - استان سیستان و بلوچستان است. نتایج پژوهش بیانگر آن بوده است که از نظر هر دو گروه دبیران و دانش‌آموزان بدون تفاوت در جنسیت، بخش متون در کتب عربی متوسطه دوره اول در هر سه پایه در رسیدن به اهداف خود موفق عمل کرده است.

رحمانی، اسحاق و همکاران (۱۳۹۸)، با توجه به تغییرات اساسی سال‌های اخیر در نظام آموزش و پرورش و مواد آموزشی این پژوهش با عنوان بررسی تطبیقی کتاب عربی اول راهنمایی با کتاب عربی پایه‌ی هفتم از منظر فعال و غیرفعال بودن بر اساس روش ویلیام رومی و با هدف مقایسه میزان فعال بودن محتوای کتاب عربی پایه‌ی اول راهنمایی، در نظام سابق، با کتاب عربی پایه‌ی هفتم در نظام جدید، انجام شده است. لذا با استفاده از تکنیک تحلیل محتوا بر اساس روش ویلیام رومی، به تحلیل هر دو کتاب از منظر فعال و غیرفعال بودن پرداخته است. جامعه‌ی آماری کتاب عربی پایه - ی اول راهنمایی در سال تحصیلی ۹۱-۹۰ و کتاب عربی پایه‌ی هفتم در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ بوده و ابزار گردآوری اطلاعات، سیاهه‌ی تحلیل مبتنی بر روش ویلیام رومی است نتایج پژوهش بیانگر این بوده است که محتوای کتاب عربی هفتم شامل متن، پرسش‌ها و تصاویر، در مقایسه با محتوای کتاب عربی اول راهنمایی به شکل فعال‌تری ارائه شده است و تغییر در محتوای کتاب‌های درسی عربی، کاملاً مثبت و مؤثر بوده است.

جلائی، مریم و همکاران (۱۳۹۸) که با هدف تحلیل محتوای کتاب‌های عربی متوسطه اول بر اساس نظریه نقش‌گرایی زبان صورت گرفته است از روش تحلیل محتوا به بررسی نقش‌های زبانی در کتاب‌های عربی متوسطه اول بر اساس نظریه نقش‌گرایی زبان هالیدی (۱۹۷۸ م) - که یکی از شالوده‌های رویکرد ارتباطی است - می‌پردازد. برای جمع‌آوری داده‌های پژوهش، نقش ۱۱۷۴ جمله در این کتاب‌ها تعیین شده است، تعداد هر نقش و میزان پراکندگی آن محاسبه و در نهایت بسامد نقش‌ها مقایسه شده است. نتایج حاصل از تحقیق حاکی از آن بوده که هر هفت نقش زبان هالیدی در این کتاب‌ها وجود دارد. نقش اطلاع‌رسانی و اکتشافی، بیشترین بسامد و نقش ابزاری و تخیلی کمترین بسامد را داشته است. همچنین بسامد این نقش‌ها دارای اختلاف معناداری است. با توجه به ضعف این کتاب‌ها در توزیع متعادل نقش‌های زبانی و نیز تمرکز بر ایجاد مهارت «سؤال و جواب» می‌توان گفت این کتاب‌ها نمی‌توانند در ایجاد توانش ارتباطی موفق عمل کنند.

سعیدی، زهرا و همکاران (۱۳۹۹)، در ادامه، پژوهش تحلیلی دیگری با عنوان تحلیل محتوای شاخص‌های (سند تحول بنیادین در کتب درسی) بررسی موردی درس پنجم کتاب عربی پایه نهم صورت گرفته است. مهم‌ترین هدف تحقیق مذکور، بررسی این مورد است که شاخص‌های سند تحول بنیادین به چه شکل خود را در درس پنجم کتاب عربی پایه نهم نشان داده است. این پژوهش با اتخاذ یک هدف توصیفی با استفاده از روش‌شناسی کمی و استفاده از روش تحلیل محتوا با انتخاب کتاب عربی پایه نهم به عنوان نمونه انجام شده است. با بررسی که از درس پنجم کتاب عربی پایه نهم صورت گرفته است نتایج نشان‌دهنده این بوده است که از منظر سند تحول بنیادین، بیشترین توجه، معطوف به ساحت عبادی و اخلاقی بوده است همچنین نتایج دیگر این تحقیق حاکی از آن بوده است که این درس تا حد زیادی در اجرای رویکرد متن محور موفق عمل کرده است.

فکری، مسعود و همکاران (۱۴۰۰)، در همین راستا در پژوهش دیگر با هدف تحلیل محتوای کتاب‌های «عربی زبان قرآن» متوسطه دوم (عمومی) بر اساس برنامه درسی و رویکرد ارتباطی آموزش زبان صورت گرفته است. روش تحقیق کتاب‌های مذکور بر اساس ۷ معیار اصلی و ۳۷ معیار فرعی در سطوح واژگان، متون، دستور زبان (قواعد)، تمارین و مهارت‌های زبانی و فرهنگی و بررسی میزان انطباق آن با اهداف برنامه درسی از طرفی و معیارهای رویکرد ارتباطی از سوی دیگر بوده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که کتاب‌های نونگاشت عربی در مجموع ۴۵٪ شاخص‌ها را در حد خوب، ۳۹٪ را در حد متوسط و ۱۶٪ را ضعیف، پوشش داده است. این کتاب‌ها با تمرکز بر واژه‌های قرآنی، مفاهیم دینی - اخلاقی و فرهنگ اسلامی - ایرانی و با بهره‌گیری از ۱۹۰ آیه و ۱۲۰ حدیث در بیشتر متون، تمرین‌ها و تصاویر درصدد پوشش اهداف برنامه درسی است و به معیارهای ارتباطی مانند بافتمندی، تمرین‌های گروهی و آموزش هماهنگ مهارت‌های زبانی کمتر توجه نموده است.

روش پژوهش

- در پژوهش حاضر با روش تحلیل کمی (تحلیل محتوا) و کیفی (توصیفی)، کلیه تمارین کتاب عربی زبان قرآن عربی هفتم (متوسطه اول) ارزیابی شده است. این کتاب ۱۲۸ صفحه‌ای از ۱۰ درس تشکیل شده است که تمارین هر درس در ادامه آمده است. درس اول از سه بخش و در مجموع ۸ تمرین، درس دوم ۵ بخش و ۱۶ تمرین، درس سوم ۱ بخش و ۳ تمرین، درس چهارم ۱ بخش و ۲ تمرین، درس پنجم ۱ بخش و ۳ تمرین، درس ششم ۱ بخش و ۳ تمرین، درس هفتم ۱ بخش و ۴ تمرین، درس هشتم ۱ بخش و ۴ تمرین، درس نهم ۱ بخش و ۴ تمرین و در دهم ۱ بخش و ۴ تمرین.
  - در مقدمه کتاب درسی بیان شده رویکرد کتاب بر اساس (برنامه درسی عربی) بر اساس (برنامه درسی ملی) این است:
  - پرورش مهارت‌های زبانی به منظور تقویت فهم متون دینی و کمک به زبان و ادبیات فارسی و با توجه به هدف پژوهش ما دو توصیه از مهم‌ترین توصیه‌ها درباره شیوه تدریس و ارزشیابی این کتاب مورد توجه است:
  - کار عملی در این کتاب تهیه انواع کاردستی نیست، بلکه کارهایی مانند مکالمه، نمایش، سرود، ترجمه تصویری و داستان‌نویسی است یعنی دانش آموز باید آموخته‌هایش را در قالب سخن گفتن یا نوشتن ارائه کند.
  - حل تمارین در کتاب صورت می‌گیرد و دفتر جداگانه ندارد.
- قالب کلی تمرین‌های کتاب به سه بخش واژه‌شناسی، ترجمه عبارت‌ها و قواعد تقسیم شده است. ابزار پژوهش بررسی یک شاخص اصلی یعنی ارائه تمرین‌های مناسب و مشتمل بر تقویت چهار مهارت زبانی موازی با برنامه درسی عربی است که پس از بررسی نظری این شاخص، تمارین کل کتاب مورد ارزیابی قرار گرفته و به روش تحلیل محتوای کیفی بررسی شد و در نهایت نمودار فراوانی و درصد آن‌ها نیز رسم شده است. در پایان مقاله پس از جمع‌بندی نتایج به دست آمده، نتیجه تحقیق بیان شده است.

مبانی نظری پژوهش

تحلیل محتوا

تحلیل محتوا به‌عنوان یک شیوه پژوهشی کاربردهای متعددی در حوزه‌های مختلف علوم انسانی من جمله علوم تربیتی، روان‌شناسی جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی، زبان‌شناسی، ارتباطات و... دارد. در این رویکرد، پژوهشگر به شناخت مفاهیم، ارزش‌ها، اعتقادات، هنجارها و رفتارهایی که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم در واژه‌ها، عبارات، تصاویر و ساختارهای یک پیام یا محتوا مستتر است می‌پردازد. این شناخت با به‌کارگیری انواع فنون کمی و کیفی در حوزه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، علمی، سیاسی، اقتصادی و... قابل‌مطالعه و بررسی است. (حسن‌مرادی، ۱۳۸۸: ۲۸)

در تعریف تحلیل محتوا، آنچه berelson ارائه داده است هنوز هم با گذشت سال‌ها مورد استناد پژوهشگران قرار می‌گیرد. در این تعریف تحلیل محتوا یک شیوه پژوهشی است که برای تشریح عینی، منظم و کمی محتوای آشکار پیام‌های ارتباطی به کار می‌رود. تأکید berelson بر کمی بودن تحلیل محتوا را در تعریف Kaplan نیز می‌توان مشاهده کرد که معتقد است روش تحلیل محتوا، معناشناسی آماری مباحث سیاسی و ابزاری است که برای بررسی و تبیین کلمات، مفاهیم، واژه‌ها، مضامین، عبارات و جملات خاصی از درون یک متن یا مجموعه‌ای از متون مورد استفاده قرار می‌گیرد. (ضیغمی، ۱۳۸۷: ۴۲)

چهارعنصر اصلی قرایندها یادگیری شامل دانش آموز، معلم، محتوای آموزشی و وسایل آموزشی است. تحقق اهداف آموزشی به‌خصوص در دوره‌های آموزش رسمی مستلزم تمهید مقدمات و فراهم نمودن شرایط و منابع خاص است که در این میان کتاب درسی از جایگاه و نقش ویژه‌ای برخوردار است. کتاب درسی به‌عنوان اصلی‌ترین منبع و موثوق‌ترین مرجع علمی هدایت و راهنمایی فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز در جهت تحقق اهداف آموزشی مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی و درسی است. (حسن‌مرادی، ۱۳۸۸: ۴۹)

در نظام آموزشی کشور، طراحی، تهیه و تأمین محتوای آموزشی (کتاب درسی) را نهادهای دولتی و به‌صورت متمرکز انجام می‌دهند. از آنجایی که در بهره‌گیری از متون درسی و تحقق اهداف آموزشی، عوامل گوناگونی همچون ویژگی‌ها و خصوصیات فراگیران، الزامات اجتماعی، شرایط و امکانات آموزشی و کمک‌آموزشی و حتی ویژگی‌های انگیزشی، تجربی و تخصصی معلمان تأثیر دارند، کتاب‌های درسی در فرآیند آموزش نقش و جایگاه ویژه‌ای دارند. به همین دلیل تحلیل و مطالعه محتوای کتاب درسی به تصمیم‌سازان، دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا در هنگام تدوین کتاب‌های درسی تصمیمات درستی بگیرند، طوری که تا جای ممکن نواقص و کاستی‌ها به کمترین میزان برسد (حسن‌مرادی، ۱۳۸۸: ۱۱۵)

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی؛ کاربرد روش‌های کمی و کیفی، عینی و نظام‌دار برای توصیف رسانه آموزشی و آگاهی از میزان تأثیرگذاری آن در فرآیند یاددهی-یادگیری، تأثیرات آشکار و پنهان در فراگیران و شناخت واقعیت‌های اجتماعی است؛ و به سه نوع تقسیم می‌شود: تحلیل محتوای توصیفی، ارتباطی و استنباطی. تحلیل محتوای توصیفی، به تبیین ویژگی‌های محتوای آشکار کتاب درسی می‌پردازد. این نوع تحلیل متن نوشتاری، تصاویر، تمرین‌ها و یا اهداف یک کتاب درسی را توصیف نماید. تحلیل محتوای ارتباطی، به بررسی چگونگی

ارتباط بین اجزا و عناصر یک کتاب درسی می‌پردازد. اهداف، متن نوشتاری، تصاویر و تمرین‌ها چهار بخش اصلی هر کتاب درسی را تشکیل می‌دهند. میزان کارایی کتاب درسی بستگی به چگونگی ارتباط عناصر و اجزا آن باهم دارد. (نوریان، ۱۳۹۵: ۳۶)

برنامه درسی ملی

«برنامه درسی ملی» به‌عنوان یکی از زیر نظام‌های اصلی سند تحول بنیادین و به‌منزله نقشه جامع یادگیری، زمینه ایجاد تحول همه‌جانبه، گسترده و عمیق در مفاهیم و محتوای آموزشی را فراهم می‌آورد. این برنامه تحول‌آفرین با تدارک فرصت‌های تربیتی متنوع و جامع، درصدد است تا امکان کسب شایستگی‌های لازم جهت درک و اصلاح موقعیت بر اساس نظام معیار اسلامی توسط دانش‌آموزان را میسر سازد و آنان را برای تکوین و تعالی پیوسته هویت خویش تا دستیابی به مراتبی از حیات طیبه یاری رساند. رسالت خطیر برنامه درسی ملی فراهم آوردن سازوکارهای مناسب برای طراحی، تدوین، اجرا و ارزشیابی از برنامه‌های درسی در سطوح ملی تا محلی است تا مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، مفاهیم آموزشی و تربیتی به‌صورت نظام‌مند و ساختاریافته در اختیار کودکان و نوجوانان قرار گیرد و محیطی بانشاط و مدرسه دوست‌داشتنی را به تصویر بکشاند. (برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰: ۳)

این سند پشتوانه‌ی تولید کتاب درسی است؛ از این رو لازم است به‌منظور بررسی و نقد یک کتاب درسی پیش از ورود به خود کتاب، این سند را مورد بررسی قرار دهیم، چراکه از اهداف و رویکرد و اصول و نگرش‌های آن سرانجام یک کتاب پا به عرصه وجود می‌نهد. برای آن‌که بهتر بتوانیم محورهای کتاب درسی را مورد واکاوی و نقد قرار دهیم لازم است در راهنمای برنامه درسی این محورها تبیین شود: رویکرد، تعیین اهداف (اهداف کلی و جزئی در حیطه‌های شناختی، عاطفی و مهارتی)، اصول حاکم بر سازمان‌دهی محتوا، جدول وسعت و توالی، روش تدریس، ارزش‌یابی، صلاحیت‌های معلمی. (میرحاجی، ۱۳۸۸: ۳). تمام موضوعاتی که در بخش‌های مختلف کتاب درسی اعم از متون، قواعد، واژه‌شناسی، تمارین و ... انتخاب می‌شود باید با اهداف و رویکردهای برنامه درسی ملی همسو و همگام باشد. هرچه این هم‌خوانی بیشتر باشد و اهداف مشترک در تهیه و تدوین به حداکثر برسد می‌توان برداشت کرد انتخاب موضوعات و محتوا صحیح و درست انجام شده است و این تطبیق در بالاترین سطح قرار گرفته است.

رویکرد ارتباطی

باید پذیرفت که تنها یک برداشت یا تفسیری واحد در مورد رویکرد ارتباطی وجود ندارد، بلکه برداشت‌ها و تفسیرهای متعددی از این رویکرد به عمل می‌آیند. (ژرمن، ۲۰۰۹: ۷) صاحب‌نظران اغلب در خصوص آنچه یک رویکرد ارتباطی تلقی نمی‌شود، تفاهم بیشتری دارند تا آنچه به‌راستی یک رویکرد ارتباطی محسوب می‌شود. یک رویکرد یا روش غیر ارتباطی روش یا رویکردی است که ابتدا و قبل از هر چیز بیشتر بر دانسته‌ها و مجموعه‌ای از اطلاعات درباره زبان متمرکز باشد، نه بر پیام (یا) بر کاربردهای اجتماعی زبان. (ژرمن، ۱۳۸۸: ۸) رویکرد ارتباطی در آموزش زبان از یک نظریه نقش‌گرا در زبان که در آن به زبان به‌منزله ارتباط محسوب می‌شود آغاز می‌گردد. هدف آموزش زبان چیزی است که هایمز آن را «توانش ارتباطی» نامید. (جک. سی، ۱۹۴۳: ۱۵۱) سال‌های ۸۰ رویکرد ارتباطی در ایالات متحده آمریکا و نیز در اروپا گسترش می‌یابد. در این رویکرد زبان آموز، محور و اهداف یادگیری به‌گونه‌ای دیگر تعریف می‌شوند. آنچه در رویکرد ارتباطی مهم می‌نماید، نیازهای زبانی زبان‌آموزان، به‌عنوان اساس و مبانی پرورش چهار مهارت زبان‌شناختی است. (صدرزاده، ۱۳۸۴: ۲)

ویژگی‌های رویکرد ارتباطی به شرح زیر است:

- رویکرد ارتباطی بر شکل‌های زبانی متمرکز نیست. این امر بدان معنی نیست که شکل زبانی در این رویکرد وجود ندارد، بلکه منظور آن است که اولین معیار انتخاب محتوای زبانی خود زبان نیست: هر درسی می‌تواند یا برحسب نقش‌های زبانی یا برحسب مفاهیم، یا برحسب موقعیت‌ها یا موضوع‌ها تدوین شود، اما هر بار، انتخاب عناصر زبانی تابع همین انتخاب نخست است؛
- رویکرد ارتباطی ابتدا بر اهداف یادگیری حاصل از نیات و غایت‌های نظری استوار نیست. این رویکرد بیشتر بر اساس نیازها، منافع یا انتظارات زبان‌آموزان استوار است که خود اهداف یادگیری هم از آن‌ها استخراج می‌شوند؛
- رویکرد ارتباطی از موقعیت‌های واقعی تولید زبانی گرفته نشده است. این رویکرد به‌جای اینکه زبان‌آموز را به‌وسیله‌ی محاوره‌های پیش‌ساخته، به کاربرد زبان وادار کند، سعی دارد بیشتر یادگیرنده را با توجه به پارامترهای موقعیت ارتباط، با گوناگونی زبانی آشنا نماید. مؤلفان این رویکرد، به‌منظور آشنا ساختن زبان‌آموز با کاربردهای مختلف زبان و گوناگونی زبانی که از این کاربردها ناشی می‌شود، استفاده از اسناد و منابع واقعی را توصیه می‌کند؛
- رویکرد ارتباطی بر تبادلات یک‌طرفه مبتنی نیست: مدرس-زبان‌آموز. برعکس، در یک رویکرد ارتباطی فعالیت بیشتر به‌صورت تعاملات (کنش متقابل) بین دانش‌آموزان (شبه‌سازی، ایفای نقش) در دستور کار است و همچنین زبان‌آموزان را به تعامل در قالب گروه‌های کوچک ترغیب می‌نماید. (ژرمن، ۱۳۸۸: ۹۱)

تبیین شاخص و ارزیابی تمارین کتاب

شاخص: ارائه تمرین‌های مشتمل بر مهارت‌های چهارگانه زبانی موازی با برنامه درسی عربی

مطالب تکلیف محور در رویکرد ارتباطی تعریف خاص خود را نیز دارد. انواع مختلفی از بازی‌ها، نقش‌گذاری‌ها، شبیه‌سازی‌ها، فعالیت‌های ارتباطی تکلیف‌محور ساخته شده‌اند تا از آن‌ها در کلاس‌های درسی «آموزش ارتباطی زبان» استفاده شود. این‌ها عرفاً به شکل تک‌تک هستند. یعنی به صورت کتب درسی تمرین، کارت‌های نشانه، کارت‌های فعالیت، مطالب مربوط به ارتباط دو نفری و کتابچه‌های تمرین تعامل زبان‌آموز. در مطالب ارتباط دو نفری، دو مجموعه مطلب برای دو زبان‌آموز وجود دارد که هر مجموعه شامل انواع گوناگونی از اطلاعات است. برخی اوقات این اطلاعات تکمیلی هستند و زبان‌آموزان باید قسمت مربوط به خودشان را به صورت «پازل» پر کنند تا کامل شود. اطلاعات دیگر نیازمند ارتباطات نقشی متفاوتی از سوی زبان‌آموزان است. (برای مثال، یک مصاحبه‌کننده و یک مصاحبه‌شونده). برخی دیگر نیز تمرین‌های شفاهی و کتبی را در شکل‌های تعاملی آورده‌اند. (جک. سی، ۱۹۴۳: ۱۷۵)

ارزیابی و بررسی تمارین کتاب عربی زبان قرآن پایه هفتم

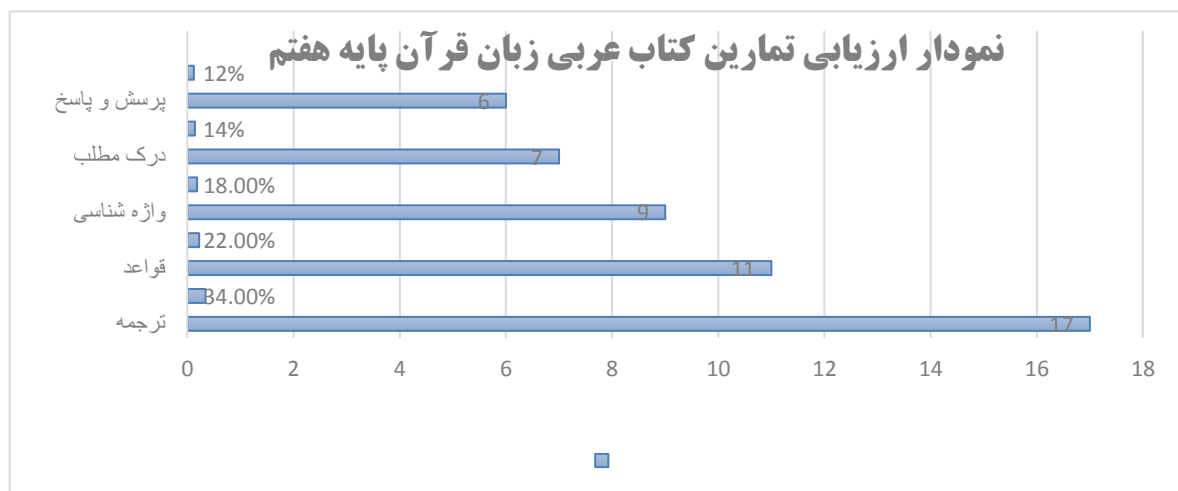
از مجموع ۵۰ تمرین کتاب عربی زبان قرآن پایه هفتم موارد زیر تحلیل و استخراج شده است:

تحلیل تمارین کتاب عربی زبان قرآن پایه هفتم، متوسطه اول			
اهداف تمارین	انواع تمارین با توجه به هدف اصلی	شماره درس	تعداد تمرین‌ها بر اساس هدف
ترجمه	- ترجمه آیات - ترجمه جملات و عبارات - ترجمه جملات و تشخیص اسم‌های اشاره، اسم‌های جمع و مثنی و فعل‌های ماضی	۱-۲-۴-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰	۱۷ تمرین
قواعد	- تکمیل جای خالی با توجه به تصویر (تذکیر و تأنیث، تعداد اسم، اسم‌های اشاره، شناسه مناسب) - انتخاب گزینه مناسب (تذکیر و تأنیث، ضمائر، هماهنگی فعل و ضمیر، مطابقت فعل و تعداد)	۱-۲-۴-۷-۸-۹-۱۰	۱۱ تمرین
واژه‌شناسی	- پیدا کردن نام تصویر از مجموعه کلمات - مترادف و متضاد - معادل‌یابی مؤنث کلمات - تکمیل جدول	۱-۲-۵-۶-۱۰	۹ تمرین
درک مطلب	- پاسخ کوتاه به سؤالات بر اساس متن - تشخیص صحیح و غلط عبارات با توجه درس - وصل کنید بر اساس مضمون عبارات قرآنی یا حکیمانه دروس قبل	۳-۶-۷-۸-۹	۷ تمرین
پاسخ کوتاه به پرسش‌ها	- پرسش و پاسخ کوتاه جهت کاربرد کلمات پرسشی، ضمائر، فعل‌های ماضی	۲-۳	۶ تمرین
مجموع تمارین ۱۰ درس: ۵۰			

توجه به مهارت‌های چهارگانه زبانی

در رویکرد ارتباطی بر عملکرد بیشتر از ساختار زبان تأکید شده است و همین‌طور بر روی هر چهار مهارت زبانی (شنیدن، خواندن، گفت‌وگو و نوشتن). با توجه به این رویکرد پس از تحلیل و ارزیابی کلیه تمارین در جدول زیر تناسب تمارین در کتاب عربی هفتم آمده است.

شاخص	تحلیل و ارزیابی
تناسب تمارین خواندنی	تمرینی مجزا با هدف تقویت خواندن در کتاب نیامده است. تنها در تمرین سوم درس پنجم در عنوان تمرین که هدف اصلی ترجمه است از دانش‌آموز خواسته: بخوانید و ترجمه کنید. جهت تقویت خواندن، متن دروس یا عبارات‌های عربی در تمرین‌ها در نظر گرفته شده.
تناسب تمارین شنیدنی	تمرینی مجزا با هدف تقویت خواندن در کتاب نیامده است. شنیدن منحصر به متن درس و کلمات از کتاب گویا است.
تناسب تمارین گفتگو	در کتاب عربی هفتم تنها در دو درس چهارم و پنجم دو حوار با عنوان «الأربعینات» آمده است. تمام تمارین کتاب فردی است و هیچ ارتباط دوسویه را شامل نمی‌شود.
تناسب تمارین نوشتن	تمرینی مجزا جهت تقویت نگارش و املا در کتاب عربی هفتم نیامده است.
تمارین تقویت درک مطلب	۷ تمرین درک مطلب در کتاب آمده است که تنها در سطوح تفاسیل بوده و سطوح بالاتر را پوشش نداده است.

با توجه به جدول فوق، به ترتیب ۳۴٪ تمارین با هدف تقویت ترجمه طراحی شده‌اند. تنوع و تکرار تمرین‌ها با این هدف در راستای برنامه درسی ملی بوده تا دانش‌آموز بتواند متون ساده عربی را درست بخواند و معنای آن‌ها را بفهمد. ۲۲٪ تمرین‌ها قواعد کتاب را پوشش داده است. ۱۸٪ تمارین به شکل‌های مختلف تقویت واژه‌شناسی را در نظر داشته است. ۱۴٪ شامل تمرین‌های تقویت درک مطلب در دروس پیشرفته‌تر در این کتاب بود. کمترین میزان تمارین ۱۲٪ به پرسش و پاسخ‌هایی کوتاه بدون بافت و سیاق اختصاص یافته است. فقدان شاخص مهارت‌های زبانی در طراحی تمرین‌ها نشانگر عدم موفقیت کتاب در طراحی تمرین‌ها به گونه‌ای بوده که علاوه بر مشتمل بودن برنامه درسی عربی به استانداردهای رویکرد ارتباطی نیز نزدیک باشد. تمرکز بر روان‌خوانی و ترجمه عبارات، به جای ایجاد توازن، خلاقیت و توزیع مناسب تمرین‌ها به جهت تقویت مهارت‌های زبانی علت این عدم موفقیت بوده است.

نتیجه

در این پژوهش مجموع ۵۰ تمرین کتاب «عربی زبان قرآن» پایه هفتم با هدف پاسخگویی به دو پرسش بیان شده مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفت. در پاسخ به نخستین پرسش، باتوجه به یافته‌های آماری به ترتیب ۳۴٪ تمارین با هدف ترجمه، ۲۲٪ با هدف قواعد، ۱۸٪ واژه‌شناسی، ۱۴٪ درک مطلب، ۱۲٪ پرسش و پاسخ کوتاه بدون بافت و سیاق طراحی شده‌اند که این اهداف ۱۰۰٪ در راستایی پوشش‌دهی برنامه درسی عربی بوده و نتوانسته اهداف رویکرد ارتباطی آموزش زبان عربی را به غیر عرب‌زبان شامل شود. باتوجه به آنچه در ابتدای کتاب «عربی زبان قرآن» پایه هفتم ذکر شده، رویکرد راهنمای برنامه درسی عربی «پرورش مهارت‌های زبانی به‌منظور تقویت فهم متون دینی و کمک به زبان و ادبیات فارسی» است. شیوه کتاب متن محوری است و همچنین در کتاب ذکر شده است که از دانش‌آموز انتظار می‌رود پس از پایان سال تحصیلی بتواند عبارات و متون ساده عربی را درست بخواند و معنای آن را بفهمد. باتوجه به اینکه شیوه کتاب متن محوری است روان‌خوانی یعنی مهارت قرائت از اهمیت بالایی برخوردار است. درواقع مهارت روان‌خوانی نیز از آن‌جهت دارای اهمیت است که دانش‌آموز را به سمت هدف و رویکرد کتاب سوق دهد. با این تفاسیر ۳۴٪ تمارین ترجمه که بالاترین درصد را به خود اختصاص داده نشان می‌دهد محتوای تمارین با برنامه درسی عربی از انطباق بالایی برخوردار است. در ادامه ۲۲٪ تمارین با هدف پوشش‌دهی قواعد عربی است که بالاترین درصد پس از تمارین ترجمه را شامل می‌شود. ارزش تمارین قواعد نیز، من جمله اسم‌های اشاره، ساخت و تشخیص اسم مفرد، مثنی و جمع، ساخت و تشخیص ۱۴ صیغه فعل ماضی - ضمائر متصل و منفصل - ترجمه و تشخیص فعل ماضی مثبت و منفی همگی راستای همان هدف اصلی یعنی فهم درست عبارت‌های عربی است. این مقاله در نظر دارد به بررسی این مهم بپردازد که این کتاب چه مقدار توانسته علاوه بر پوشش‌دهی برنامه درسی عربی رویکرد ارتباطی را نیز شامل شود؛ در ابتدا باید به جایگاه آموزش دستور و قواعد به زبان‌آموز در رویکرد ارتباطی اشاره کرد.

عمده رویکردهای نوین و در رأس رویکرد ارتباطی، مبتنی بر آموزش هدفمند دستور زبان در بافت است؛ موضوعی که البته به‌مثابه یکی از مهم‌ترین سوءبرداشت‌ها در خصوص رویکرد ارتباطی شناخته می‌شود تا آنجا که به‌اشتباه، آموزش دستور زبان را در تناقض با این رویکرد می‌شمارند. (علوی‌مقدم، ۱۳۹۶: ۵۰۰) در جامعه ایران به‌ویژه در سطح دبیران و فراگیران نیز موضوع دستور زبان در کتاب‌های آموزشی، خواه در نظام رسمی و خواه در نظام غیر-رسمی، موضوعی چالش‌برانگیز بوده است که عمدتاً بدون پشتوانه علمی با آن برخورد می‌شود (علوی-مقدم، ۱۳۹۶: ۵۰۱) در ادامه به نقل از تامپسون (۱۹۹۶) یکی از سوءبرداشت‌ها درباره جایگاه دستور زبان در رویکرد ارتباطی اشاره می‌شود:

- تدریس نشدن دستور زبان: در رویکرد ارتباطی برخلاف سوءبرداشت‌های رایج مبنی بر تدریس نکردن دستور زبان، بر تدریس آن تأکید خاصی شده است. در این رویکرد، آموزش تدریس زبان، عمدتاً به نحوی استقرایی دنبال می‌شود. البته برای سنین بالا که دارای مهارت تحلیلی هستند، بر آموزش صحیح دستور تأکید می‌شود. در این رویکرد به‌جای آموزش درباره زبان، خود زبان آموزش داده می‌شود. (علوی‌مقدم، ۱۳۹۶: ۵۰۸)

باتوجه به روشن شدن جایگاه آموزش دستور زبان در رویکرد ارتباطی زبان و همچنین با توجه به اینکه اولین کتاب آموزش زبان عربی در پایه هفتم، به مواد درسی دانش آموزان اضافه می‌شود، برداشت می‌شود دانش آموزان در چهارچوب آموزش و پرورش هیچ پیش‌زمینه‌ای از زبان عربی نداشته‌اند. سطح زبانی دانش آموزان در پایه هفتم مبتدی در نظر گرفته می‌شود. از این رو آموزش قواعد به آنان باید به روش استقرایی باشد. برنامه درسی ارتباطی از نظر ویدوسون در رابطه با کاربرد قواعد دستوری به این صورت است که چگونه یک اندیشه از نظر دستوری بیان شود. (۱۹۷۸-۱۹۸۱) یعنی ساختارهای نحوی و قواعد دستوری به خودی خود در این رویکرد حائز اهمیت نیستند و استفاده آن‌ها در ارائه مفاهیم در ارتباط مورد توجه قرار می‌گیرد. تمارین قواعد همسو با برنامه درسی عربی ملی بوده و دانش آموز را برای فهم بهتر متون آماده می‌کند ولی اهداف رویکرد ارتباطی یعنی کاربرد دستور زبان برای بیان اندیشه و ارتباط را شامل نمی‌شود. آنچه در اولویت دیگر تمرین‌ها نیز قرار گرفته است، تمرکز بر روان‌خوانی، حفظ، فهم و ترجمه عبارت‌های عربی و جملات ساده عربی است. این کتاب نتوانسته هدف اصلی زبان یعنی ارتباط را شامل شود اما کاملاً منطبق با برنامه درسی عربی است.

- در پاسخ به پرسش دوم این مقاله نقاط قوت و ضعف کتاب بر اساس رویکرد ارتباطی بیان می‌شود. رویکردی که هدفش برقراری ارتباط به زبان دوم یا زبان خارجی به نحو احسن بین زبان آموزان است (ژرمن، ۱۹۴۳: ۱۵۱) اگر در نظر داشته باشیم کتاب «عربی زبان قرآن» پایه هفتم بر اساس رویکرد ارتباطی و همسو با اهداف آن طراحی و تدوین شده باشد انتظار می‌رود دانش آموز بتواند در موقعیت‌هایی متناسب با سطح زبانی خود واکنشی به محرک‌های کلامی داشته و به مرحله استعمال زبانی رسیده باشد. با بررسی برنامه درسی عربی و بیان هدف تألیف کتاب مبنی بر فهم متون دینی و ترجمه عبارت‌های ساده عربی و همچنین بررسی کلیه تمارین کتاب به نظر می‌رسد تقویت مهارت‌های زبانی و ارتباط و استعمال زبان هدف کتاب نیست. لازم به ذکر است بخش الأربعینیات کتاب که حاوی حواری در مسیر کربلا در اربعین حسینی است تماماً با هدف ارتباط در موقعیت خاص طراحی شده است. از نکات مثبت این حواری بافت‌مندی و دارای سیاق بودن آن است؛ اما با توجه به اینکه مقاله رویکرد ارتباطی در آموزش زبان عربی را دنبال می‌کند باید گفت هیچ یک از حواری «شکاف اطلاعاتی» که یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های ارتباط است را دارا نیست.

بر اساس تحقیقات تجربی دیگر، حتی شاید ماهیت تکلیفی که به دانش آموزان داده می‌شود برای توسعه زبان خارجی تعیین‌کننده باشد. میزان تأثیرگذاری در یادگیری بر حسب تکلیف می‌تواند متفاوت باشد: تبادل ساده اطلاعات، فاصله‌های دانش زبانی که باید پر شوند، تصمیماتی که باید گرفته شوند، مسائلی که باید مورد بحث قرار گیرند، مسائلی که باید حل شوند و... از طرفی، مناظره فرصتی است برای چرخش بیشتر کلام بین افراد مختلف و شکل‌گیری صورت‌های زبانی پیچیده‌تر. در ۱۹۸۸ پیکا و دووتی دوباره آزمایشی را که در ۱۹۸۵ به منظور بررسی نقش تعاملات در رشد درک شفاهی در زبان خارجی انجام داده بودند، تکرار کردند. این بار، تکلیف پیشنهادی به دانش آموزان شامل فعالیت در قالب فاصله‌های اطلاعات بود که باید پر می‌شدند: هر دانش آموز باید اطلاعاتی را در اختیار دانش آموزان دیگر قرار می‌داد که فقط خود او از آن‌ها باخبر بود مانند اطلاعات مربوط به قد، شکل، رنگ یا محل گل‌ها. با چنین تکلیفی هر شرکت‌کننده‌ای باید به تبادل اطلاعات مبادرت می‌ورزید. نتیجه‌ای که از این تجربه گرفته می‌شود این است که اگرچه

کار در قالب گروه‌های کوچک شرایط مناسبی برای مذاکره معنی و محتوا می‌طلبد، اگر تکلیفی که باید انجام شود ایجاب کند که هر زبان‌آموزی رشته کلام را برای پر کردن فاصله خبر در دست بگیرد، نتایج رضایت‌بخش‌تری هم حاصل می‌شود. در مقایسه با تجربیات دیگری که در مورد تکلیف حل مسائل انجام شده است، یعنی موقعیتی که در آن بعضی از دانش‌آموزان مجبور نیستند در مورد معنی مذاکره کنند. تکالیفی که دانش‌آموزان را به پرسیدن یا دادن اطلاعات وادار می‌کنند از نظر رشد زبان خارجی ارجحیت دارند. مادام که تبادل اطلاعات اختیاری است، نتایج حاصل هم چندان رضایت‌بخش نیستند. (ژرمن، ۱۳۸۸: ۹۱) تلاش برای نزدیک شدن صددرصدی به اهداف برنامه درسی عربی باعث شده تمارین این کتاب از معیارهای آموزش زبان خارجی به‌ویژه رویکرد ارتباطی در سطح تمارین و حوارها با عنوان الأبعینات فاصله بگیرد. از مجموع ۵۰ تمرین کتاب هیچ‌یک از تمارین با استانداردهای طراحی تمرین در رویکرد ارتباطی هم‌خوانی نداشت. از طرفی سهولت تدریس قواعد در خلال طراحی تمارین، عدم گسستگی، تنوع جملات برای تقویت مهارت ترجمه از نقاط مثبت این ارزیابی به شمار می‌رود.

با توجه به این که تمرین جزء اساسی در طراحی کتاب عربی زبان قرآن پایه هفتم بوده است پیشنهاد می‌شود ضمن رعایت هدف برنامه درسی ملی با مشورت با کارشناسان در حیطه آموزش زبان عربی شاکله تمرین‌ها به‌صورتی باشد که در جهت رویکرد ارتباطی و ایجاد توانش ارتباطی و همچنین تقویت چهار مهارت زبانی را شامل شود. الگوگیری از طراحی تمارین کتب آموزش زبان در کشورهای موفق‌ی مانند اندونزی می‌تواند در طراحی شامل‌تر نیز کمک کند.

منابع

کتاب‌ها:

- آقاپور، سعید و همکاران، (۱۳۹۷)، «عربی زبان قرآن پایه هفتم (دوره اول متوسطه)»، تهران، دفتر تألیف کتاب‌های درسی
- حسن مرادی، نرگس، (۱۳۹۹)، «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی»، تهران، آبیژ (از ص ۲۸ تا ۱۱۵)
- ریچاردز، جک سی و راجرز، (۱۳۹۶)، «رویکردها و روش‌ها در آموزش زبان»، ترجمه: علی بهرامی، ویراست سوم، تهران، رهنما (از ص ۱۵۱ تا ۱۷۵)
- ژرمن، کلود، (۱۳۸۸)، «رویکرد ارتباطی در آموزش زبان»، ترجمه: روح‌الله رحمتیان، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، (از ص ۷ تا ۱۵۱)
- شورای عالی آموزش و پرورش، (۱۳۹۱)، «برنامه درسی ملی، نگاشت چهارم»، تهران، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب راهنمای درسی (از ص ۳ تا ۲۳)
- لوی، الف، (۱۹۲۳)، «منابع برنامه‌ریزی آموزشی، برنامه‌ریزی درسی مدارس»، ترجمه: فریده مشایخ، تهران، برهان (از ص ۲۸ تا ۳۵)
- نوریان، محمد، (۱۳۹۵)، «راهنمای عملی تحلیل محتوای کمی و کیفی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی»، تهران، شورا (۳۶)

مجلات:

عربی

- جلائی، مریم و همکاران، (۱۳۹۸)، «تحلیل محتوای کتاب‌های عربی متوسطه اول بر اساس نظریه نقش‌گرایی زبان»، «مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی»، دوره ۱۵، شماره ۵۱، (از ص ۱ تا ۲۴)
- فکری، مسعود، سعدالله، همایونی، عبدالحسین، فقهی، اعظم، خواجه تاج یزدی، (۱۴۰۰)، «تحلیل محتوی کتب اللغه العربیة، لغة القرآن» للمرحلة الثانویة (العامة) فی ضوء البرنامج الدرّاسی و المنهج التواصلی لتعلیم اللغه»، «مجله علمی انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی (فصلنامه)»، شماره ۱۷، (از ص ۹۳ تا ۱۱۴)

فارسی

- رحمانی، اسحق، محمد، مزیدی، دانش، محمدی رکعتی، لیلا، ایمانی فرد، (۱۳۹۸)، «بررسی تطبیقی کتاب عربی اول راهنمایی با کتاب عربی پایه‌ی هفتم از منظر فعال و غیرفعال بودن بر اساس روش ویلیام رومی»، «پژوهش‌های برنامه درسی»، دوره نهم، شماره ۱، (از ص ۱۶۷ تا ۱۸۷)
- زند و کیلی، محمد تقی، افسانه، مرجانی، (۱۳۹۶)، «ارزیابی میزان موفقیت بخش متون کتب عربی متوسطه دوره اول از دیدگاه دانش‌آموزان و دبیران (بررسی موردی: ناحیه (۲) شهرستان زاهدان)»، «فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی»، دوره ۴ شماره ۷، (از ص ۲۲۹ تا ۲۵۸)

- سعیدی، زهرا، عاطفه، عبدی لیفکویی، (۱۳۹۹)، «تحلیل محتوای شاخص‌های سند تحول بنیادین در کتب درسی (بررسی موردی درس پنجم کتاب عربی پایه نهم)»، «مجله پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب»، شماره ۲، (از ص ۲۲۹ تا ۲۵۸)
- صدرزاده، ماندانا، (۱۳۸۴)، «رویکرد ارتباطی و روش شمعی بصری، تقابل دیدگاه‌های آموزشی»، «پژوهش زبان‌های خارجی»، طرح پژوهشی شماره ۳۶۲/۳/۱۶۳۶، دانشگاه تهران، (از ص ۱۱۹ تا ۱۳۸)
- ضیغمی، رضا، معصومه، باقری نسامی، سیده فاطمه، حق دوست اسکویی، منصوره، یادآور نیک‌روش، (۱۳۸۷)، «تحلیل محتوا»، «نشریه پرستاری ایران»، ش ۵۳، (از ص ۴۱ تا ۵۲)
- علوی مقدم، سید بهنام، حسین، داوری، رضا، خیرآبادی، (۱۳۹۶)، «سنجش کیفی برداشت معلمان زبان از آموزش دستور در رویکرد ارتباطی و جایگاه این مقوله در کتاب‌های نو تألیف زبان انگلیسی»، «پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی»، شماره ۲، (از ص ۴۹۷ تا ۵۲۵)
- میرحاجی، حمیدرضا، (۱۳۸۹)، «بررسی و نقد کتاب‌های عربی مقطع دبیرستان (عمومی)»، «مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی فصلنامه»، ش ۱۵، (از ص ۱۴۱ تا ۱۶۹)

تحليل محتوى كتاب «اللغة العربية للقرآن الصف السابع الابتدائي الاول ثانوي» من وجهة نظر درجة مطابقة تمارين الكتاب للمنهج ونهج الاتصال لتدريس اللغة (حالة بحثية: المجموع). تمارين الكتاب

خلاصة

يعتمد أساس التواصل البشري مع الآخرين على اللغة. يعد تدريس اللغة في المدارس منصة مناسبة لتقوية المهارات اللغوية الأربع وقدرة الاتصال. بالإضافة إلى المناهج الوطنية، فهي مسؤولة عن تصميم وتجميع وتنفيذ وتقييم المناهج على المستويين الوطني والمحلي، من أجل نقل المفاهيم التربوية للطلاب على مختلف المستويات على أساس فلسفة التربية الإسلامية. تم توضيح نهج دليل المنهج العربي لتطوير المهارات اللغوية من أجل تعزيز فهم النصوص الدينية. في هذا البحث باستخدام أسلوب تحليل محتوى كتاب «اللغة العربية للقرآن» للصف السابع ومدى توافقه مع أهداف منهج اللغة العربية من جهة ومع معايير الاتصال. تم تقييم النهج من ناحية أخرى. تشير النتائج إلى أن أهداف التمارين تقتصر على تقوية الترجمة، والقواعد، والمفردات، وفهم القراءة، وتقصير الأسئلة والأجوبة. إجمالاً، ٣٤% الترجمة، ٢٢% قواعد، ١٨% مفردات، ١٤% فهم النص و ١٢% أسئلة وأجوبة قصيرة دون سياق. ونتيجة لذلك، تم تصميم تمارين كتاب «اللغة العربية للقرآن» للصف السابع، بما تماشي مع المنهج الوطني، وما مجموعه ٥٠ تمرين للكتاب لا يمكن أن تغطي معايير منهج الاتصال لتقويتها. القدرة على الاتصال والمهارات اللغوية الأربع.

الكلمات المفتاحية: اللغة العربية للقرآن، تحليل المحتوى، المنهج، المنهج التواصلية

Analysis of the content of the book "Arabic language of the Qur'an, seventh grade, first high school" from the perspective of the degree of adaptation of book exercises to the curriculum and communication approach of language teaching (research case: total book exercises)

Abstract

The foundation of human communication with others is based on language. Language teaching in schools is a suitable platform for strengthening the four language skills and communication ability. In addition to the national curriculum, it is responsible for designing, compiling, implementing and evaluating curricula at the national and local levels, in order to convey educational concepts to students at different levels based on the philosophy of Islamic education. The approach of the Arabic curriculum guide for developing language skills in order to strengthen the understanding of religious texts is stated. In this research, using the method of content analysis of the book "Arabic Language of the Qur'an" for the seventh grade, the level of its compliance with the goals of the Arabic curriculum on the one hand and with the criteria of the communication approach has been evaluated on the other hand. The findings indicate that the goals of the exercises are limited to strengthening translation, rules, vocabulary, reading comprehension, and shortened questions and answers. In total, 34% are translation, 22% are grammar, 18% are vocabulary, 14% are reading comprehension and 12% are short questions and answers without context. As a result, the exercises of the book "Arabic Language of the Qur'an" of the seventh grade were designed in line with the national curriculum, and the total of 50 exercises of the book could not cover the criteria of the communication approach to strengthen the communication ability and the four language skills.

Keywords: Arabic language of the Quran, content analysis, curriculum, communication approach